

Korset och Kronan

Nr 18/2020

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Frälsningshistorien (del 9, reformationen)

Vi har sett hur senmedeltiden mer och mer kom att präglas av obibliska läror. Påvedömet växte fram med anspråk på att endast biskopen i Rom, d.v.s. påven, var kyrkans ledare och Kristi ställföreträdare på jorden. I den viktiga frälsningsläran hade rättfärdiggörelsen genom tron allena blivit fördunklad.

Man trodde och lärde allmänt att människan själv med sina goda gärningar kunde förvärva sig frälsning hos Gud. Klosterväsendet sågs som särskilt heligt i förhållande till det vanliga, borgerliga livet. Mäsoffret sågs som ett oblodigt upprepande av Kristi offer. Därför kunde prästen dagligen fira nattvard utan nattvardsgäster, den s.k. privatmässan eller vinkelmässan. Munkarnas

Kyrkblad för S:t Martins och S:t Petri församlingar, Evangelisk-Lutherska Kyrkan i Sverige. Red. Sten Rydh.
Nr 18, 17 juli 2020.

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

liv ansågs särskilt heligt och deras gärningar var till och med s.k. överloppsgärningar, vars förtjänster också kunde komma andra till del. Påven måste skaffa sig stora intäkter till byggandet av Peterskyrkan i Rom, och de s.k. avlatsbrevens kom då att spela en viktig roll.

Ur ett avlatsbrev från 1455 citerar jag: *”Formel för den fullständigaste förlåtelse och efterskänkande av syndaskuld i livet. Herren må förbarma sig över Dig etc. Vår Herre Jesus Kristus må tillgiva Dig dina synder för sin heliga och milda barmhärtighets skull. I kraft av hans saliga apostlar Petri och Pauli maktfullkomlighet såväl som den fullmakt, som överlätits på mig och tillerkänts Dig, frisäger jag Dig från alla Dina synder, ångrade, biktade och förgättna, jämväl från alla den apostoliska stolen förbehållna fall, överträdelser, brott och förseelser, hur svåra de än må vara, ävenså från alla slags kyrkliga domar, tillrättavisningar och straff i form av bannlysning, suspension och interdikt, vilka i laga form eller från människors sida blivit fällda, om Du drabbats av dem; och meddelar Dig fullständig förlåtelse och*

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

befrielse från alla Dina synder, så långt vår heliga moder kyrkans nycklamakt räcker. I Fadrens och Sonens och den Helige Andes namn. Amen” (Pflug-Hartung: Världshistoria, IV:241).

Detta avlatsbrev var utfärdat av påven Nikolaus V och gällde i första hand de nödställda på Cypern i kriget mot turkarna. För att få avlatsbrev skulle man ge ”ett större eller mindre bidrag efter vars och ens samvete”. Man fick sedan välja ut en biktader och ta emot själva avlösningen i bikten. En lagom stor botgöring skulle sedan läggas på den ångerfulle som straff. Avlatsbrevet var en mildring av detta straff.

Avlatsbrevet var alltså inte en direkt försäljning av syndernas förlåtelse, som det ofta framställs. Men genom att avlatsbrevet kunde ge stora lättnader i botgöringen både för den som biktade sig och för andra personer, t.ex. avlidna släktingar som befann sig i skärselden, kom avlatsbrevet allmänt att uppfattas som ett sätt att med hjälp av pengar få syndernas förlåtelse.

När Luther som ung teologie doktor och präst i Wittenberg förmanade människorna till bot och bättring fick han svaret att det inte behövdes eftersom de redan köpt avlatsbrev av en försäljare i grannlandet inte långt därifrån.

Luther blev mer och mer bekymrad över detta missbruk och skrev sina 95 berömda teser som underlag för en disputation bland teologerna om vad avlaten egentligen var. Vid denna tid var Luther en ivrig försvarare av påvedömet och han ville endast komma till rätta med missbruket att folket felaktigt trodde att man kunde köpa sig förlåtelsen för pengar. Luther anslog teserna på slottskyrkans dörr den 31 oktober 1517 och skickade samtidigt ut dem till ett antal biskopar och teologer.

Luther hade nog inte väntat sig att det skulle bli en sådan uppståndelse. Luthers tidigare vän Eck kom nu att bli hans värste fiende. Avgörande blev disputationen i Leipzig 1519 då Luther och Eck disputerade inför hertig Georg och många högt uppsatta adelsmän och framstående teologer. Luther drevs här av Eck att förklara att även kyrkomötena kunde ta fel, vilket då var något oerhört att påstå.

Påven sände några delegater som skulle övertyga Luther om att han borde återkalla. Men Luther stod fast. I sin s.k. tornupplevelse mot slutet av år 1518 hade Luther kommit till full klarhet när det gällde läran om rättfärdiggörelsen. När teserna skrevs ett år tidigare var han inte klar över detta. Men genom läsningen av Pauli brev och särskilt Romarbrevet förstod Luther plötsligt att den rättfärdighet som Gud kräver av

oss och som vi inte kan prestera är en gåva som Gud ger oss genom tron. I det aktuella bibelstället står det ordagrant: *”Ty Guds rättfärdighet uppenbaras genom honom av tro till tro såsom det står skrivet: Den rättfärdige skall leva av tro.” (Rom. 1:17).*

Tidigare hade Luther alltid uppfattat ”Guds rättfärdighet” som Guds stränga dom. Eftersom vi aldrig kan göra nog med goda gärningar kan vi aldrig uppfylla Guds stränga krav och därför såg Luther detta som något svårt och omöjligt. Men i tornupplevelsen fick han klart för sig att Guds rättfärdighet inte skall förstås som en aktiv rättfärdighet som vi måste prestera utan som en passiv rättfärdighet som Gud ger oss som en gåva. Rättfärdiggörelsen är alltså ett G u d s h a n d l a n d e m e d människan då han för Kristi skull skänker oss en fullkomlig rättfärdighet genom tron. Luther blev jublande glad över detta, som han grubblat över i så många år. Han berättar att han läste igenom Bibeln så fort han kunde och lade märke till alla ställen som talade om denna sak. Så blev Luther övertygad om att Bibeln lär rättfärdiggörelsen genom tron allena, utan alla våra gärningar.

Syndernas förlåtelse kan vi inte på något sätt åstadkomma genom vårt förnuft, vår vilja eller våra goda gärningar. Vi

kan inte ens medverka till vår omvändelse. Gud gör alltsammans ensam för Kristi skull. Han skänker oss tron som en fri gåva genom evangelium. När vi hör budskapet om att Jesus har lidit och dött för alla våra synder och sätter tro till det blir vi av Gud förklarade fullkomligt rättfärdiga inför hans ansikte.

Luther skriver senare att han under lång tid hade levt i mörker och strävat mot evangeliets sanna lära. Han hade satsat hela sitt liv på att genom munkväsende och goda gärningar och ett heligt liv försöka bli kvitt känslan av sin stora skuld och Guds vrede. Hans klosterprior och biktfather Staupitz hade dock lett honom in på att mera se på Kristi försoning. Genom läsningen av Augustinus och medeltida mystiker leddes Luther delvis i rätt riktning. Men fortfarande hade han tanken på att vägen till frälsningen gick genom samverkan av människans vilja och Guds nåd. Det var ju så hela kyrkan lärde.

Tornupplevelsen och det följande intensiva skriftstudiet ledde så fram till den stora upptäckten av evangelium och rättfärdiggörelsen. Genom detta fick Luther mod och kraft att på allvar ta upp kampen med påvekyrkan och dess många villfarelser. När Eck hade bränt Luthers skrifter offentligt och då påven till sist kom med en hotbulla om bannlysning, tog Luther steget att bränna bullan tillsammans med böcker från den kanoniska rätten och påvarnas dekret. Det skedde den 10 december 1520. Luther skrev därefter genast en skrift om vad som skett. Genom denna handling och skrift bröt Luther öppet med den romerska kyrkan och påvedömet.

Om påven fått som han ville skulle Luther omgående ha blivit bränd på bål, vilket senare skedde med flera lutherska präster. Otaliga evangeliska kristna blev förföljda och många blev martyrer för sin tro. Men kurfursten skyddade Luther, och han var en av de mäktigaste furstarna i det tyskromerska riket. Luther inkallades då av kejsaren till riksdagen i Worms. Alla avrådde Luther från att åka dit, men Luther lyssnade inte på dem.

Inför kejsaren och en stor församling av mäktiga furstar och rådsherrar stod Luther helt ensam. Han uppmanades att ta tillbaka allt vad han skrivit. En stor mängd av hans skrifter hade lagts fram på ett bord. Efter en dags betänketid gav Luther sitt svar. Endast om han blev överbevisad genom den heliga Skrift om att hans lära var fel skulle han återkalla.

”Blir jag ej vederlagd genom den heliga Skrifts vittnesbörd eller genom klara grunder, ty jag tror varken på påven eller kyrkomötena, då de ofta misstagit sig och motsagt sig själva, så kan och vill jag ej återkalla, då jag ej kan stå till svars med det inför mitt samvete. Gud hjälpe mig! Amen.” Så slutade Luther sitt tal enligt trovärdiga vittnesbörd. Det var torsdagen den 18 april 1521.

Vi kan inte här gå igenom hela den dramatiska reformationshistorien. Helt avgörande var att Bibelns lära om synd och nåd, lag och evangelium, Kristi försoning och rättfärdiggörelsen genom tron på nytt började ljuda ren och klar från kyrkor och predikstolar på många, många håll. Genom boktryckarkonsten blev det möjligt att Luthers skrifter snabbt kunde spridas över hela Europa.

I sina två katekeser undervisade Luther på ett enkelt sätt

vanligt folk i hemmen. Den lutherska kyrkan fick så sitt naturliga centrum i Wittenberg där Luther och hans trogna medarbetare Melanchton, Bugenhagen, Jonas, Amsdorff, Link, Cruciger och många fler verkade med stor kraft och energi. Teologer, präster och studenter från hela Europa kom till Wittenberg och Melanchton skall vid tillfälle ha föreläst för ett mycket stort antal åhörare. När den unge Melanchton kom till Wittenberg skrev Luther: *”Philippus har ett överfullt auditorium. Även samtliga teologer, de större med de mindre gör han till sina lärjungar i grekiskan. Även hebreiskan driver han med kraft; hans flit och trohet går över all föreställning, intet ögonblick vilar han.”* (Meurer: *Luthers samtida och vänner, I:23*).

År 1530 lade de evangeliska fram sin bekännelse inför kejsaren i Augsburg. Luther som var fredlös måste stanna på slottet i Coburg. Därifrån skrev han många brev för att uppmuntra sina anhängare att inge ge efter för påvens och kejsarens krav. Kejsar Karl V var ju mycket ung och tog det allvarligt med sin kristendom. Men hans rådgivare gjorde allt för att förmå honom att förkasta den lutherska ”villoläran”. Påven försökte också påverka kejsar Karl, men han ville inte gå i påvens ledband.

Resultatet av riksdagen blev att Augsburgska bekännelsen fick läsas upp offentligt inför kejsaren. Det skedde den 25 juni 1530. Men sedan skrev Eck en motskrift, som fick kejsarens välsignelse, och denne bestämde enväldigt att motskriftens lära skulle vara gällande. De evangeliska fick bara höra denna skrift läsas upp men de fick inte någon kopia av den förrän Melanchton långt senare

lyckades få tag i den på omvägar. Med stor snabbhet skrev så Melanchton ett försvar för den Augsburgska bekännelsen, den s.k. apologin. Senare skrev både Luther och Melanchton ytterligare några viktiga skrifter som skulle vara underlag för fortsatta samtal ifall påven skulle kalla in det kyrkomöte han hade utlovat. Det var Schmalkaldiska artiklarna och traktaten om påvens och biskoparnas makt. Tillsammans med de fornkyrkliga bekännelserna och Augsburgska bekännelsen fick så den Lutherska kyrkan sina viktigaste bekännelseskrifter under Luthers tid. I dem finns den bibliska lärans huvudpunkter samlade.

Bekännelsen riktar sig mot både den romersk-katolska villoläran men också mot den framväxande s.k. reformerta kyrkan. Några av de evangeliska anhängarna, framför allt Carlstadt, Zwingli och senare Calvin kom att förneka Kristi kroppsliga närvaro i nattvarden. Luther blev mycket bedrövad över detta. Särskilt den unge fursten Filip av Hessen gjorde allt han kunde för att försöka ena de evangeliska, men förgäves. Luther förklarade att han inte kunde ha någon kyrklig gemenskap med sådana som inte höll fast vid Guds rena och klara ord i alla stycken. Därför måste zwinglianerna och kalvinisterna utestängas från den bibliska, lutherska kyrkan.

Luther skrev många viktiga stridsskrifter både mot katolikerna, de reformerta och olika s.k. svärmare som bl.a. förnekade barndopet och gjorde Guds rike till ett synligt, världsligt rike. Dessa trodde också att Anden verkade direkt i människans hjärta utan några nådemedel.

Så blev Europa splittrat i tre stora kyrkor (förutom de ortodoxa i öster) som ett resultat av reformationen. Många såg detta som en stor olycka, och det var det också mänskligt sett. Men utifrån en andlig bedömning blev det till stor välsignelse att Guds rena och klara ord nu lärdes i en mängd kyrkor över en stor del av världen.

Luther skrev också entt stort antal uppbyggliga skrifter. Hans postillor lästes flitigt i hemmen under flera århundraden och hans bibelöversättning blev

normgivande för en mängd andra översättningar till olika språk. Luther skrev också utläggningar över en stor del av Bibelns böcker.

Gud gav sin stora välsignelse över det reformatoriska verket. Guds ord hade på nytt kommit i ljuset och kunde inte tystas ner längre.

Vi skall komma ihåg att det inte är Luthers *person* som äras när vi talar om reformationen. Han erkände själv sina brister många gånger. Men han höll fast vid att den lära han predikade

kom från Gud och hans ord. Även om vi hedrar Luther som kyrkans störste lärare efter apostlarnas och fornkyrkans tid så är det alltså inte *personen* Luther, utan *den bibliska, evangeliska läran* som är reformationens kärna och viktigaste resultat. Det var Gud själv som förde fram sitt rena och klara ord och satte det på ljusstaken igen. Därför är det Herren allena vi skall ära, prisa och tacka för reformationen.

Forts. i nästa nummer.